SUOMEN ASIANAJAJALIITTO
FINLANDS ADVOKATFÖRBUND

Eduskunnan lakivaliokunnalle

16.11.2015

Lausuntopyyntönne 17.11.2015; U 1/2014 vp; Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi (vapautensa menettäneiden oikeusapua koskeva direktiivi)

Pyydettynä lausuntona Suomen Asianajajaliitto (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) esittää kunnioittavasti seuraavaa.

Direktiivin lopullinen muoto näyttää tässä vaiheessa olevan hyvinkin epäselvä. Niin neuvoston yleisnäkemys 26.2.2015 kuin Euroopan parlamentin LIBE-valiokunnan mietintö 18.5.2015 on kirjoitettu huomattavan vaikeaselkoisella tavalla. Tämä hankaloittaa kannan muodostamista siitä, mikä muotoilu parhaiten vastaisi direktiivin alkuperäistä tavoitetta, joka yhdessä ns. avustajadirektiivin (2013/48/EU) kanssa on ollut nimenomaan parantaa vapautensa menettäneiden oikeusturvaa ja selkeyttää epäiltyjen tietoisuutta oikeuksistaan.

Asianajajaliitto suhtautuu direktiiviehdotukseen sinänsä edelleen lähtökohtaisesti myönteisesti. Asianajajaliiton näkemyksen mukaan suomalaisesta näkökulmasta direktiivin tavoitteet kuitenkin uhkaavat jäädä toteutumatta.

Käytännön tasolla merkittävimmät direktiivin mahdollistaman muutokset koskisivat nimenomaan oikeutta saada avustaja mahdollisimman nopeasti vapaudenmenetyksen jälkeen. Sen jälkeen, kun henkilö on pidätetty, hänellä on kansallisessa lainsäädännössä taattu oikeus puolustajaan. Direktiivillä ratkaistava ongelma suomalaisesta näkökulmasta koskee juuri sitä ensivaiheen oikeusapua, jota vapautensa menettänyt tarvitsisi ennen pidätystään ja mahdollista vangitsemista.

On nähdäksemme selvää, että yleisnäkemyksen direktiiviehdotuksen johdantokappaleen 12 e kohdassa (kappaleessa) tarkoitettu päivystysluontoinen järjestelmä ei voi toteutua Suomessa, ellei todellista ja tehokasta oikeutta oikeusapuun taata. Käytännössä tilanne on tällä hetkellä, että mikäli kiinniotettu ennen pidätystä on yhteydessä avustajaan, ei avustaja tiedä, tuleeko hän koskaan saamaan korvausta työstään, mikäli hän osallistuu kuulusteluihin, elleivät puolustajan määräämistä koskevat edellytykset rikoksen vakavuuden perusteella täyty.

Miten ikinä lopullinen direktiivi muotoiltaisinkaan, on vapautensa menettäneen ja syytetyn oikeus yleisellä tasolla pidätyksen jälkeen kansallisesti jo järjestetty käsittääksemme

riittävällä tavalla ainakin eurooppalaisittain katsottuna. Ongelma koskee nimenomaan aivan ensivaiheen oikeusapua. Asianajajaliiton mukaan oikeusavun saatavuuden turvaaminen vapaudenmenetyksen alkuvaiheessa edellyttäisi lainsäädännön tarkistamista. Asianajajaliiton mukaan selkeintä olisi määrätä vapautensa menettäneelle puolustaja heti kiinnioton jälkeen ilman velvollisuutta korvata aiheutuneita kuluja takaisin. Kustannusvaikutusten arviointi tältä osin on hankalaa, koska vaikka niiden yhtäältä voidaan arvioida oikeusavun osalta kasvavan, voitaisiin tällaisella järjestelmällä Asianajajaliiton käsityksen mukaan toisaalta lyhentää vapaudenmenetysaikoja ja niistä aiheutuvia kustannuksia. Mikäli vapaudenmenetys päättyy, raukeaisi tällöin puolustajanmääräys, jolloin voitaisiin arvioida jatkossa oikeusavun saamisen edellytyksiä. Tilanne ei olisi tällöin enää sillä tavoin akuutti, jolloin epäillyn oikeusturvan kannalta mainitut oikeusavun edellytykset ehtisi tarkistaa.

Muilta osin Asianajajaliiton on vaikea ottaa kantaa direktiiviluonnoksen sisältöön suhteessa komission alkuperäinen esitys – parlamentin yleisesitys – LIBE-valiokunnan tarkistusesitys, koska ne on kirjoitettu erittäin vaikeaselkoisella tavalla suhteessa toisiinsa. Oikeusavun myöntämisen tarvehankintaa vapaudenmenetystilanteissa ja oikeusavusta aiheutuvien kustannusten automaattista takaisinperintää ei Asianajajaliitto kuitenkaan kannata ja tältä osin LIBE-valiokunnan ehdotus johdanto-osan 12 kohdassa (kappaleessa) näyttäisi paremmin vastaavan Asianajajaliiton näkemystä, vaikka sitä ei olekaan sidottu vapaudenmenetykseen. Tehokas oikeus avustajaan voi hyvinkin estyä, jos vapautensa menettäneelle henkilölle ilmoitetaan, että hänelle kyllä hankitaan avustaja, mutta että hän todennäköisesti joutuu kustantamaan lopulta palkkion itse.

Helsingissä 16. marraskuuta 2015

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Juha-Pekka Hippi
Suomen Asianajajaliiton rikosprosessi-oikeuden asiantuntijaryhmän jäsen
asianajaja

Jussi Sarvikivi
Suomen Asianajajaliiton rikosprosessi-oikeuden asiantuntijaryhmän jäsen
asianajaja